

"יש לנו איתות מבלומפילד": חמישים שנה ל"שירים ושערים" – המהפכה הגדולה בשידורי הספורט ברדיו בישראל

יחיאל לימור ואילן תמיר

חברה, ספורט ותקשורת

במובנים רבים הספורט הוא אחת התופעות המרכזיות, החשובות והמתפתחות ביותר בזמננו, שכן הוא חוצה גבולות של מעמד, גזע, מגדר, דת ולאום. הספורט קשור בקשר הדוק למערכת הכלכלית, להגדרות בסיסיות של זהות, לטיפוח וחיזוק רגשות לאומיים, לכריאות, לטכנולוגיה ועוד (Houlihan & Malcolm, 2016). הוא משמש כסוכן חברתי ותורם להפנמת הערכים הנחוצים להמשך קיומה התקין של המסגרת החברתית, האזרחית והדמוקרטית. פעולות המבוצעות דרך קבע ובאופן שגרתי במגרשי הספורט מקבלות משמעות ומשמשות מעין סדנה להפנמת ערכים כמו ציות, קבלת מרות, משמעת, היררכיה, סובלנות ועוד. הספורט מעודד גם ניעות חברתית ומאפשר ליחידים ולקבוצות לפרוץ את גבולות הריבוד החברתי (Tamir, Limor & Galily, 2015).

בהקשר הפוליטי הרחב מדגישה הסוציולוגיה של הספורט שני ממדים מרכזיים לבחינת תפקודו של הספורט. הראשון הוא הבניית הזהות ובמרכזו השאלה אם הספורט הוא כלי אינטגרטיבי המעודד קרבה והזדהות, או כלי קונפליקטואלי המגביר מתחים בין קבוצות וקהילות. השני הוא ממד הכוח הפוליטי ובמרכזו השאלה אם הספורט משמש כאמצעי ריסון ודיכוי (בידי בעלי הכוח) או דווקא כלי מחאה והעצמה בידי חסרי הכוח (Sorek, 2007). כיוון שהמרחב הספורטיבי נחשב לאימפולסיבי ואמוציונלי במיוחד (Houlihan & Malcolm, 2016), הוא משמש כקרקע פורייה למחקר, שכן התנהגות האוהדים במגרשים, ללא המסכות והמסננים המלווים אותם ב"חיים האמיתיים", מאפשרת לחוקרים לזהות בשלב מוקדם מגמות ותופעות מוסתרות או מוצנעות בזירות אחרות, ולעיתים אף לחזותן. הספורט הוא מאגר בלתי נדלה של מידע וסיפורים לאמצעי תקשורת ההמונים ומסייע להם למלא בדרך פופולרית, המגיעה אל קהלים נרחבים, את חמשת התפקידים הקלאסיים של המדיה: מידע, פרשנות והעברת המורשת התרבות (Laswell, 1948), בידור (Wright, 1960) וגיוס (McQuail, 1984). המידע על המרחש בזירות הספורט ומאחורי הקלעים מועבר לשוחרי הספורט – שיחסם לספורט הוא כאל מעין דת (Bain-Selbo & Sapp, 2015) – אלא שחובבי הספורט אינם מסתפקים במידע בלבד ומנסים להבין תהליכים ומהלכים. זהו ההסבר למקום החשוב והבולט שתופסים הפרשנים בתקשורת

הספורט המודפסת, המשודרת והמקוונת. אמצעי התקשורת תורמים גם להעברת המורשת התרבותית ברמות הלאומית, המקומית או הארגונית (של קבוצת ספורט) בכך שהם מנציחים את סיפורי העבר ואת ההצלחות שהושגו במשך השנים. משחקי הספורט מספקים לצרכני התקשורת, במיוחד זו המשודרת, רגעים רבים של בידור ומתח ובכך הם מתפקדים כערוץ אסקפיסטי. תפקיד הגיוס מתבטא, לדוגמה, בכך שאמצעי התקשורת תורמים לגיוס אוהדים ואף מתדלקים את הגאווה ההשתייכותית שלהם.

אם נבחן את השימושים שהקהל עושה באמצעי תקשורת המונים ואת הסיפוקים שהוא מקבל מכך (Katz, Blumler & Gurevitch, 1973), ניווכח שהספורט, ואמצעי התקשורת כמתווכים בינו ובין צרכני התקשורת, מסייע למאזינים לקבל סיפוקים רבים, ובראשם אסקפיזם, הזדהות ושייכות חברתית-קבוצתית. בשנות השבעים היו שידורי הטלוויזיה שהעבירו את משחקיה של קבוצת הכדורסל של מכבי תל אביב בבחינת "מדורת שבט" לאומית, הזכורה עד היום לרבים. התוכנית "שירים ושערים", שהיא נושא המאמר הנוכחי, הקדימה אותה והייתה למעשה מדורת השבט המשודרת הראשונה בישראל.

סיקור הספורט ברדיו

הספורט החל לתפוס מקום בדיווחים בעיתונות כמעט מימיה הראשונים. כתב העת הראשון, שהוקדש כולו לספורט – *The Sporting Magazine* – יצא לאור בלונדון בשנת 1792 (Strachan & Nally, 2005, p. 90), ובעקבותיו צצו עיתונים נוספים שהתמקדו בספורט. מאמצע המאה התשע-עשרה יכלו תושבי ארצות הברית לקרוא בעיתונות היומית דיווחים, ולו חלקיים, על אירועי ספורט ובראשם מירוצי סוסים וקרבות אגרוף (Lever and Wheeler, 1993). התפשטות הטלגרף והשימוש הגובר שהעיתונים עשו בו תרמו להרחבתם של דיווחים עיתונאיים במגוון תחומים ולהעמקתם; הספורט היה אחד מהם. בשלהי המאה החלו להתפרסם בעיתונות היומית עמודים מיוחדים המוקדשים לספורט. בשנות העשרים של המאה העשרים התפתח הרדיו כערוץ תקשורת להמונים. שידור הספורט הראשון היה ב־1921, כאשר תחנת KDKA בפיטסבורג שידרה למאזיניה דיווחים חיים ממשחק בייסבול שנערך בין קבוצת פילדלפיה פיליס לקבוצת הפיראטים של פיטסבורג. למעשה לא היה זה דיווח הספורט הראשון ברדיו, שהיה מדיום חדש באותם ימים, שכן הקדימה אותו תחנה בטריוט שדיווחה על תוצאות משחקים (Harvey, [n.d.]), אלא שהדיווח על תוצאות המשחקים לא סיפק את המאזינים, שביקשו גם לעקוב אחר כל מהלכי המשחקים בעת התרחשותם. תחנת השידור בפיטסבורג זיהתה את הרצון והצורך של חובבי הספורט ויזמה חידוש: סיקור עיתונאי שוטף במהלך המשחק. בהיעדר אפשרויות טכניות לדיווח ישיר מהמגרש, ננקטה דרך של דיווח עקיף: כל אימת שהתרחש אירוע חשוב במשחק, העלה העיתונאי את הדברים על פתק, מסר אותו לעוזרו, וזה מיהר לצאת אל מחוץ לגבולות האצטדיון, שם היה תא טלפון וממנו הועבר הדיווח לתחנת השידור (Schneider, 2017).

בבריטניה החלו דיווחי ספורט לתפוס את מקומם בשידורי הרדיו כמעט מראשית הופעתו של המדיום, אולם לחצים של עיתונאים, שחששו מתחרות בעיתונים, הביאו, בתמיכת פוליטיקאים, להטלת מגבלות על שידורי ספורט ברדיו. כל המגבלות הללו בוטלו כעבור שנים ספורות, עם הקמתו של תאגיד השידור הציבורי, הבי-בי-סי (Whannel, 2002) שהספורט תפס, ותופס עד היום, מקום חשוב בשידוריו.

שכלולי הטכנולוגיה תרמו לכך ששידורי הספורט ברדיו התרחבו בהתמדה, ובפורמטים שונים, ועד מהרה החלו לקום גם ברחבי ארצות הברית תחנות רדיו ייעודיות לתחום הספורט. מגמת הגידול במספר התחנות הייעודיות הללו, במיוחד בשנות השמונים של המאה הקודמת, תרמה להעלאת הפופולריות של תחנות מלל שאינן מתמחות דווקא במוזיקה (Keith, 2007, p. 98). ההתרחבות המתמדת של הסיקור בנושאי ספורט הביאה לכך שהרדיו היה בזמנו אמצעי התקשורת בעל ההשפעה הגדולה ביותר הן על הספורט הן על המאזינים, שכן סוקר בו מגוון אירועים ופעילויות בתחום הספורט, החל במשחקי כדורסל בבתי ספר תיכוניים וכלה במירוצי מכוניות מקצועניים (Covil, [n.d.]). בישראל לא קמו עד היום תחנות רדיו ייעודיות בתחום הספורט, ואלה קיימות רק בערוצי הטלוויזיה בכבלים ובלוויין.

תקשורת הספורט בישראל

תקשורת הספורט העברית בארץ ישראל החלה להתפתח ולהתגבש בתקופת המנדט הבריטי ועברה מאז גלגולים מספר, כפועל יוצא וכשיקוף של תמורות תרבותיות, טכנולוגיות ואחרות (תמיר, לימור וחגי, 2020). יש המזהים ארבעה שלבים, או גלים, בהתפתחות עיתונות הספורט בארץ ישראל ובמדינת ישראל (למשל: תמיר, 2009).

א. הגל הראשון, או "דור המייסדים" (1919-1954). ראשיתו של גל זה עם פרסום דיווחים, ומאוחר יותר גם מדורים מיוחדים בנושא הספורט, ביומונים בעברית אחרי מלחמת העולם הראשונה, אף שדיווחים מעטים ואקראיים בנושא הספורט פורסמו בעיתונים העבריים בארץ ישראל עוד לפני המלחמה. חלוץ היומונים בפרסום מדור ספורט היה דאר היום, עיתונו של איתמר בן-אב"י, שפרסם את המדור בשנתו הראשונה (1919), הגם שהופעתו של המדור לא הייתה סדירה וקבועה. בעקבותיו הופיעו מדורי ספורט גם ביומון ההסתדרות דבר (בשנת 1925) ואחריו בהארץ (1928) וביומון מפ"ם, על המשמר (1943). אט-אט החלו רוב היומונים האחרים לשלב מדורי ספורט בעיתון, אם כי לא באופן סדיר ואף לא במתכונת ובגודל אחיד. במהלך השנים התרחבו דיווחי הספורט בעיתונות היומית, ובמקביל יצאו לאור כתבי עת שונים – בעיקר שבועונים וירחונים – שהוקדשו לספורט בכלל או לענפים מסוימים.

ב. הגל השני, שהסמן שלו היה עם הופעת העיתון חדשות הספורט בשנת 1954, וסופו לאחר כארבעה עשורים. לידתו של העיתון החדש הייתה לא רק חידוש מרענן בנוף העיתונות במדינת ישראל הצעירה, אלא גם, ואולי בעיקר, השלמת מיסודו של השלב

הראשון. העיתון, שראה אור במשך כשלושים שנה, יצק דפוסים חדשים של עבודה עיתונאית שהשפיעו בדורות הבאים לא רק על עיתונות הספורט אלא על העיתונות הישראלית כולה (לימור, תמיר ושיפמן, 2013). עיתון הספורט הניח את התשתיות למיסודה של עיתונות ספורט ולהתמקצעות העיסוק העיתונאי בתחום הספורט, ולמעשה סימל במידה רבה את התבססות הגל השני (לרר, 1986).

הפופולריות של **חדשות הספורט**, שביטוייה המעשיים היו תפוצה נרחבת ורווחיות, הייתה הבסיס לעניין הגובר של שני היומונים המובילים, **ידיעות אחרונות ומעריב**, בסיקור הספורט (כספי ולימור, 1992). התוצאה: היומונים הרחיבו את מדורי הספורט שבהדרגה היו למוספים עצמאיים. הרחבת מדורי הספורט ביומונים הצריכה גיוס של כוח אדם צעיר, שהחל גם לפתח דפוסי עבודה חדשים (רוזנבלט, 1987). הופעת היומון **חדשות ב-1984**, שכלל מדור ספורט צבעוני ובוולט (כולל הקדשת העמוד האחרון לנושא הספורט), חיזקה את מיקומו של תחום הספורט במפת התקשורת הישראלית.

תהליך המיסוד הושלם עם כניסתם של שני שחקנים נוספים לזירה: האחד, **מבט ספורט**, תוכנית הטלוויזיה של הערוץ הממלכתי הראשון (והיחיד באותם ימים), שעלתה לאוויר בספטמבר 1968 (חודשים ספורים לאחר תחילת שידורי הערוץ), ואשר סיכמה את משחקי השבת בכדורגל (גלילי, 2002); והשנייה – **שירים ושערים**, תוכנית הספורט השבועית בתחנת הרדיו הממלכתית קול ישראל, שנעשתה כמעט מייד בתחילת שידוריה, בשנת 1970, לתוכנית מרכזית במפת תקשורת הספורט בישראל. כפי שיובהר להלן, נבקש להציע למקם את שתי התוכניות במסגרת שונה. ג. הגל השלישי או הקמת הטלוויזיה בכבלים והסדרת הערוצים המסחריים בישראל (שלהי שנות השמונים וראשית שנות התשעים של המאה העשרים). מהפכת הטלוויזיה בכבלים והקמת הערוץ השני של הטלוויזיה (ומאוחר יותר גם הערוץ השלישי), הפכו את הטלוויזיה בישראל לרב-ערוצית וסללו את הנתבי לעידן חדש בתקשורת הספורט המקומית. נפח שידורי הספורט בטלוויזיה גדל באופן משמעותי והוליד שלושה שחקנים מרכזיים חדשים: ערוץ הספורט (המוכר כיום בשמו המסחרי ספורט 5) שהוקם בשנת 1990 והתרחב ברבות הימים לחמישה ערוצי טלוויזיוניים מקבילים; חברת צ'רלטון, שהצטרפה בתחילת שנות האלפיים ומשדרת אף היא בארבעה ערוצי שידור מקבילים; וערוץ ONE, שהושק בשנת 2011 כהרחבה של אתר הספורט הפופולרי והספיק מאז, גם הוא, להתפצל לשני ערוצי שידור בטלוויזיה (Tamir & Limor, 2017). שלוש השחקניות, ששידוריהן הועברו לצרכנים באמצעות כבלים ולוויין, הפכו בשנות האלפיים לדומיננטיות מאוד במרחב הספורטיבי-תקשורתי והתחרות ביניהן, בערוצי הטלוויזיה ובאתרי האינטרנט, הכתיבה סגנון סיקור והתייחסות חדשים לספורט (תמיר, 2009).

ד. הגל הרביעי או עידן האינטרנט והרשתות החברתיות (מראשית המאה העשרים ואחת). האינטרנט והרשתות החברתיות הכשירו כר פעולה נרחב – במלל, בתמונה ובקול – לעיתונאי ספורט, שיכולים היו מעתה לפרסם ולהפיץ דפים פרטיים, טורים, פרשנויות, פודקסטים וחומרים אחרים הקשורים לאירועי ספורט ולתחום הספורט כולו, ללא קשר מחייב לגוף התקשורת שבו הם מועסקים. יש לשער שבדומה ל"מחזור החיים" של אמצעי תקשורת המונים אחרים (Lehman-Wilzig & Cohen-Avigdor, 2004) יתגבש בעתיד גם גל זה ויפתח זהות עצמאית ברורה וממוסדת. גם גלילי ונירנבורג מציינים ארבעה שלבים בהתפתחות עיתונות הספורט: (א) מראשית דיווחי הספורט בתחילת המאה העשרים עד שלהי שנות הששים; (ב) משנת 1968 (הקמת הטלוויזיה) עד שנות התשעים המוקדמות; (ג) משנות התשעים עד 2010, עם המעבר לטלוויזיה רב-ערוצית; (ד) העידן הנוכחי, מונחה מחשבים, שבו הפופולריות של האינטרנט הרקיעה שחקים (Galily & Nirenburg, 2019). אנו נבקש להציע, כפי שיובהר להלן בפרק הדיון, דגם אחר המבוסס על שישה שלבים.

על "שירים ושערים"

"שירים ושערים" לא נולדה כרעיון ישראלי מקורי. היא יובאה מאיטליה על ידי איש הספורט של קול ישראל, גדעון הוד, שנחשף אליה באקראי. "הייתי בטיוול באיטליה ונכנסתי לתחנת דלק כדי לתדלק את רכבי", סיפר לימים, "פניתי לעובד בתחנה וביקשתי לתדלק את רכבי, אך האיש לא הגיב. גם פניות נספות אליו לא הועילו. רק אז שמתי לב שהוא עסוק במשהו אחר... הוא החזיק בידו טרנזיסטור והאזין לשידור רדיו של משחק כדורגל" (ריאיון אישי, 2.5.2020). זו הייתה תוכנית הספורט האיטלקית השבועית הפופולרית *Tutto il calcio minuto per minuto* (כל הכדורגל דקה אחר דקה), המשודרת בערוץ *RAI* *Radio One* משנת 1959 ועד היום (Foot, 2006).

גדעון הוד, האיש שייבא את הרעיון מאיטליה. צילום: יעקב סער, לע"מ

מששב הוד לארץ הוא הציע להנהיג תוכנית במתכונת דומה ברשת ב' של קול ישראל. עורך הספורט ברדיו, נחמיה בן-אברהם, דחה את ההצעה. הנימוק שהיה בפיו: התוכנית המוצעת תשבור את הסטטוס קוו שהיה קיים באותה עת, ולפיו הרדיו נמנע משידורים חיים בשבת (למעט שידורי חדשות) כדי לא לעורר תגובות שליליות מצד המפלגות הדתיות. כל התוכניות האחרות – כולל תוכניות פופולריות כמו "החידון המוסיקלי", "בימות ובדים" ואפילו "יומן השבוע" – הוקלטו מראש. כדיעבד, טוענים היום ותיקי הרדיו והתוכנית, נראה שהמניע העיקרי להתנגדותו של בן-אברהם לא היה חשש מתגובה של גורמים דתיים, אלא רצונו למנוע תחרות בעיתון חדשות הספורט, שהוא היה אחד

מבעליו ועורכיו, שכן באותה תקופה היה העיתון, שראה אור ביום ראשון בבוקר, המקור היחיד שסיפק לחובבי הכדורגל תמונה מלאה ומקיפה של משחקי השבת. אף על פי שהצעתו נדחתה, הוד לא ויתר והמשיך לפעול מאחורי הקלעים כדי להביא למימוש הרעיון, אך חלפו ארבע שנים מאז הועלתה ההצעה לראשונה (מז, 2008), עד שהתוכנית קרמה עור וגידים. מנהל הרדיו, משה חובב, השתכנע, אישר את התוכנית המוצעת, שעלתה לראשונה לאוויר ב-5 בדצמבר 1970, בעיצומה של עונת הכדורגל 1970-1971. התוכנית החדשה הייתה מבחינות רבות שלב נוסף וחשוב במיסוד תקשורת הספורט בישראל ופרצה נתיב נוסף בדרך שסלל העיתון חדשות הספורט שנים אחדות קודם לכן (לימור, תמיר ושיפמן, 2013). לפיכך אין זה מפתיע שרבים משדרני תוכנית הרדיו החדשה גויסו ממערכת העיתון (פרץ ארי, 2011).

תכנית ספורט חדשה תשודר בחורף – ברדיו

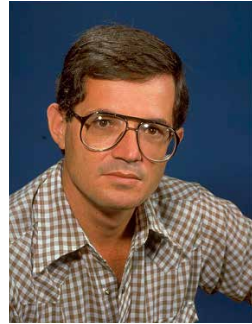
דיווחים ישירים ממגרשי הכדורגל * 40 תכניות חדשות בגלי צה"ל

— מאת צבי לביא —
תכנית ספורט חדשה כי
שם "שירים ושערים" תשודר
דר בעונת החורף בשידורי
ישראל, והיא תביא הוויכוח
ישירים ושומפים ממהלך
משחקי הכדורגל בליגה ה-
לאומית. התכנית תשודר כי
שבת בין השעות 2.30-5
אהה"צ בנו הקל.
אשר תכנס ביום א' הבא.
הממונה על הרדיו בשידורי
ישראל. מר משה חובב מסר
כי בתכנון החדש לא הוכנסו
שינויים מיוחדים והוא מהווה
כאילו המשך לתכנון הקיץ.
עם זאת ניכרת בו מגמה ל-
העמיק את השידורים בנושאי
איים של תודעה יהודית ויש-
ראלית. תכניות מדע, וכאמור
שידורי הספורט. מר חובב
ציין כי לוח התכניות ישנה
את פניו רק בתכנון השנתי

דיווח עיתונאי ראשון על שיבוץ שירים ושערים בתוכנית המשדרים של הרדיו.
מעריב, 21 בספטמבר 1970, עמ' 7. מתוך אתר עיתונות יהודית היסטורית (JPress)

מנהל הרדיו, משה חובב, לא רק אישר את התוכנית אלא גם העניק לה את שמה, "שירים ושערים". השם נועד לבטא את תכניה ואת אופייה של התוכנית, כלומר שידור המבוסס על מוזיקה פופולרית בשילוב סיקור ודיווח על משחקי הכדורגל שהתנהלו באותה שעה במגרשים השונים ברחבי הארץ. ואומנם רוב-רובה של התוכנית ששודרה בראשית דרכה מירושלים הוקדש לשירים. השדר הראשון של התוכנית, מנשה רוז, ישב באולפן בירושלים. "בכל פעם שהובקע שער באחד המגרשים היה עליי להעביר את השידור לאולפן הספורט בתל אביב, שם התנקזו הדיווחים מהמגרשים", נזכר רוז (ריאיון אישי, 30.4.2020). באולפן בתל אביב

ישבו לסירוגין עמי פזטל וגדעון הוד שאליהם הועברו, על פתקי נייר, דיווחים שהגיעו מהכתבים במגרשים על אירועים חשובים (שער, בעיטת עונשין וכדומה), ורוכזו בידי רכז התוצאות, משה קשטן.

מנשה רו, המגיש הראשון של התוכנית "שירים ושערים". צילום: יעקב סער, לע"מ

"אחרי ההרצה הראשונה של התוכנית, שזכתה בהצלחה עצומה מהשידור הראשון", מספר רו, "הבאתי לאולפן אורח קבוע שהיה 'פריק' של כדורגל: המשורר יהודה עמיחי. היו לו תוכנות ואבחנות על כדורגל, ללקק את האצבעות". עמיחי היה אפוא הפרשן הראשון בתוכנית, ובזמנו סבר רו כי הוא בכחינת "קרן אור", אלא שעד מהרה התחוור לו כי קרן האור מתאימה ליודעי חן בלבד, שכן "המאזינים השרופים של התוכנית התעניינו יותר בשערים של הקבוצות שאהדו ובמשמעות שלהם בטורי הטוטו שמילאו".

תכניות הרדיו

שבת	יום 'ו'
5.12.70	4.12.70
<ul style="list-style-type: none"> (א) חדשות 7.06 (א) זמר ומר לך 7.16 (א) חדשות 8.00 (א) שחרית לשבת 8.15 (א) בוקר הארץ 8.55 (א) חדשות 9.00 (א) עולם המדע 9.05 (א) רטיטל לסכתר 9.35 (א) חדשות 10.00 (א) יומן השבוע 10.05 (א) שירים ישראלים 10.52 (א) המסך עולמי: איפגנוח באאוליס, מאת אוריפידס 11.00 (ב) שלכם לשעה קלה: עם זהרה חייסאי 11.03 (צ) שרית עצמי: מנשה אישרוב 11.55 (צ) הדרך לאמן 12.00 (א) חדשות 12.05 (א) משפט ציבורי: אמ יש לתוביל את זכות השמיעה ב"משפטים חיוניים. משתתפים: ד"ר א. גולדברג, ד"ר י. גרוס, נביראל, א. ליבנת, ז. קמניץ וא. ארזת (ב) ככל הנראה עליו 12.05 (צ) האדם השלישי 12.05 (א, ב, ג, צ) חדשות 1.00 (ב) בילדות וברבים 1.05 (צ) שפנת אנטינת 1.05 (ב) טקסי חגות 1.40 (א) חדשות 2.00 (ב) שירים ושערים 2.26 (צ) חדשות (המשך) 3.02 (צ) ספריות מפולפלות 3.05 (א, ב, צ) חדשות 4.00 (צ) אורח לא אורח 4.00 (ב) שירים ושערים (המשך) 4.27 (א) מי נבאח מי המסדר 4.55 (א) המגזין 5.00 (ב) חילוקי מספרים וטורים 5.05 (צ) דיוקן אמן: מכתבי ב"ר באר שאו 5.05 (א) שחקני סטלה סטלה 5.05 (א) צילום מלוא הנפנים: המלחין יצחק סדאי 5.50 (צ) מי נבאח מי המסדר 5.53 (ב) נגינת א"י 6.00 (א, ב, צ) חדשות 6.05 (ב) אנו חדש בארץ 6.05 (א) מה עמך שייקה אופיר 6.14 (א) שעה נשבע 6.25 (ב) מנגיש הספרות 6.30 (א) ליקוט המורה החינוך 6.30 (צ) על כל פנים: עם מיכאל צ"ל 6.50 	<ul style="list-style-type: none"> (א) סקירה בעולמי 12.05 (צ) תלום ועצים 12.30 (א) הנקדה יהודית: עם חנוך זמר 1.03 (צ) ד"ש עם טרי 1.05 (א) בין אתה לטחלים: זיקנת 1.30 (צ) פניה מספרים 1.30 (ב) אתחא: מנשה יורם 2.35 (א) אורח 3.03 (א) זמר לשבח 3.03 (א) תסורת וקבוצות 3.05 (ב) יגנים טובים 3.10 (א) כללת שבת: מרשת יצ"ל 3.15 (א) תאריכון 3.30 (א) שבילי לשון 3.45 (א) אוניברסיטה עמית 4.05 (צ) ד"ש מתקנים 4.05 (א) מי מפחד ממוסיקה קלא" 4.07 (א) סיה 4.20 (א) מגוון לעניני מוסיקה 4.30 (ב) רדיו שרית 5.05 (ב) עם צמד דרומ 5.05 (צ) מצע המרגנית 5.05 (א) מוסיקה קלאסית בכפי שיר: מארלר, ערד, הינדי, על הגוונים, על הינדי, והפרידה, מרד, השיר על הארץ (גימנס קינג - סנור, 5.06
<ul style="list-style-type: none"> (א) מוסקובין (א) 6.10 דוידוביץ משרויסקא - ברי 6.05 טון, מנחה: לאורר ברי 6.05 (א) פסיון 6.05 (א) מבור: אורח חיים של קבוצות אטנים בעולם 6.05 (א) השבוע בהול"ל 6.10 (א) נגינת עמי-חיאל: א.א. בוסקובין, מושרת הוב"ה (הזמרת רשות השידור. מנחה ש. רובלין-קליים) 7.30 (א) שבועון לספרות 	

הדיווח הראשון על התוכנית במסגרת לוח השידורים שפורסם בסופי שבוע בעיתונות היומית. מעריב, 4 בדצמבר 1970, עמ' 101. מתוך אתר עיתונות יהודית היסטורית (JPress)

הצלחת התוכנית הייתה מהירה ומטאורית. שלושה חודשים בלבד לאחר השקתה כבר דיווחה העיתונות כי היא זוכה ב"הצלחה מרובה" (לשם, 1971). לאחר כשנתיים אוששו התחושות בסקר האזנה שערכו רשות השידור והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אשר הצביע על כך ש"שירים ושערים" היא התוכנית בעלת שיעורי האזנה הגבוהים ביותר בכל התוכניות ברדיו ("שירים ושערים בשבת", 1973).

קשיים טכניים שנפתרו בהדרגה מנעו בשלבים הראשונים דיווחים ישירים ממגרשי הספורט. הכתבים היו מדווחים טלפונית לרכז המערכת, וזה היה מעבירם לשדר באולפן. השכלול התוכני-טכני המהותי הראשון היה כאשר הותקנו שקעים למכשירי טלפון במגרשים, והכתבים היו מגיעים למגרש כשהם נושאים בידיהם מכשיר טלפון שאותו חיברו לשקע, וכך יכלו לדווח ולשדר בקולם. מאוחר יותר הותקנו קווי שידור במגרשים, דבר ששיפר את איכות השידורים. עם הפעלת השידורים הישירים בוטל השילוב בין האולפנים בירושלים ובתל אביב, והתוכנית שודרה מתל אביב כאשר לצד המגישים, עמי פוטל וגדעון הוד, הייתה שוש עטרי האחראית להגשת השירים וקטעי המוזיקה.

ההתבססות המהירה של התוכנית בלוח המשדרים והפופולריות הרבה שלה סיפקו מענה מושלם לרצונם של אוהדי הספורט לקבל דיווחים מידיים על הנעשה במגרשי הספורט. אלא שהשפעת התוכנית, כפי שיובהר להלן, חרגה הרבה מעבר למתן מענה לחובבי הספורט. השידור בשעות אחר הצהריים בשבת עיצב את דפוסי תרבות הפנאי והבילוי של משפחות רבות בימי שבת ואף יצר מעין תלות ואף התמכרות מצד מאזינים רבים. אחד הסיפורים המשעשעים המלמד על תופעת ההתמכרות אירע בשנת 1977, כאשר שוטרים עצרו נער שפרץ למכונית חונה ליד אצטדיון בלומפילד ביפו. לשוטרים הסביר הנער כי פרץ לרכב כדי להאזין לדיווחים ברדיו על המתרחש במגרשי הכדורגל ("פרץ למכונית", 1977).

ההצלחה עוררה לא רק התלהבות ומחמאות אלא גם התנגדות, מחאות וחיקויים. בשנת 1972, כאשר התוכנית הייתה בת שנתיים, התארגנו קבוצות הליגה הלאומית, שהייתה אז הליגה הבכירה, ותבעו את ביטולה. הנימוק: התוכנית גורמת להם הפסדים כספיים גבוהים, שכן רבים מדירים את רגליהם ממגרשי הכדורגל משום שהם יכולים להתעדכן בנעשה באמצעות הרדיו. נציגי הקבוצות אף הציעו חלופה: במקום התוכנית, המבוססת על דיווחים ישירים מכל המגרשים, ישודר ברדיו בשידור ישיר אחד ממשחקי הליגה ללא הודעה מראש מה יהיה משחק זה. נציגי הקבוצות שנועדו לפגישה מיוחדת היו תמימי דעים שאין לדרוש פיצוי כספי בתמורה להמשך שידור התוכנית, אלא לבטלה לחלוטין (נציגי הקבוצות, 1972). חודשים אחדים לאחר מכן שוב התנהלו קרבות פומביים בין הקבוצות וההתאחדות לכדורגל ובין רשות השידור. יושב ראש מחלקת הכדורגל של מכבי תל אביב, ג'רי בית הלוי, נימק את הנזק שהתוכנית גורמת לקבוצות ואת הצורך בפיצוי כספי: "כמזג אוויר לא יציב נוטים האנשים להישאר בכית, שם הם זוכים לדיווח עדכני על הנעשה במגרשים" ("גורל 'שירים ושערים'", 1973). הוויכוחים נמשכו גם

בשנים הבאות, ובסופם הונהגו הסדרים שלפיהם שילמה רשות השידור תמורת זכויות השידור בטלוויזיה וברדיו.

החיקוי ל"שירים ושערים" לא איחר להגיע מצד התחנה המתחרה, גלי צה"ל. אלא שהשידור המתחרה לא האריך ימים, משום שהוועד המנהל של רשות השידור (שהיה אחראי גם לשידורים הלא-צבאיים של גלי צה"ל) הורה על הפסקתם. הנימוק לכך היה כפול: התוכנית המתחרה לא אושרה במוסדות רשות השידור ואין הצדקה לקיומה, שכן היא מהווה "כפילות מיותרת ל'שירים ושערים'" ("הוראה לגלי צה"ל", 1974).

רינה מצליח: הראשונה שניפצה פעמיים את תקרת הזכוכית – כשדרית קווים וכשדרית ראשית. התמונה באדיבות רינה מצליח

בשנים הבאות עברה התוכנית גלגולים שונים. כך, בשלהי שנות התשעים של המאה הקודמת, בגלל ההסדרים על זכויות השידור, שודרה התוכנית שנה אחת בתחנה האזורית רדיו ללא הפסקה, אך חזרה בסיומה לביתה המקורי ברשת ב. ארבע שנים מאוחר יותר (2003) הוחלט להפסיק את שידורי התוכנית, בין השאר עקב מכירת זכויות השידור של משחקי הכדורגל בישראל לערוצי הטלוויזיה של צ'רלטון, מהלך שלכאורה נטרל את הקסם וביטל את הייחוד של "שירים ושערים". כעבור שנתיים בלבד, בשנת 2005, ערב פתיחת עונת הכדורגל, הגיעה רשות השידור להסדר עם ההתאחדות לכדורגל על חזרתה של התוכנית. בקול ישראל הודו כי לאלפי הפניות שהגיעו מהציבור בבקשה להחזיר את התוכנית היה משקל משמעותי בהחלטה (סלומון, 2005). לוחות הזמנים המרווחים והמשתנים של משחקי הכדורגל, כפועל יוצא ממכירת זכויות השידור לערוצי הטלוויזיה ומהדרישות של המועצה להסדר ההימורים, הביאו שוב לסגירת התוכנית בשנת 2008 (בוץ, 2008). גם הפעם הסגירה הייתה זמנית ובשנת 2011 חזרה "שירים ושערים" ללוות את ליגת העל בכדורגל עד שנת 2016 וסגירתה של רשות השידור.

שדר "שירים ושערים" אליהוא בן-און (משמאל) בריאיון חי ממגרש הספורט. צילום: משה שי. התמונה באדיבות הצלם

בראייה רטרוספקטיבית אפשר אפוא לקבוע כי הייתה זו תוכנית הספורט שהאריכה חיים יותר מכל תוכנית משודרת אחרת.

רשימת המגישים והשדרים הבולטים של "שירים ושערים" לאורך השנים ארוכה וכוללת שמות מוכרים רבים: עמי פזטל, גדעון הוד, מאיר איינשטיין, שלום אורן, אליהוא בן-און, דידי הררי, מוטי חביב, בני פייסיק, יואב אביב ודני דבורין. העורך המוזיקלי הראשון של התוכנית היה עודד גילור, אותו החליף בהמשך מאיר שמעוני, ואילו על ההפקה היה אחראי מיומה הראשון של התוכנית, ובמשך שנים רבות, אריה צוברי (מן, 2008), שהחליף אותו יצחק פרי ואחריו עתמנה ווהבי (שהחל את עבודתו כמתנדב). ברשימת השדרים כלולים, בין השאר: חנוך קינן, רינה מצליח, אופירה אסייג, משה פרימו, יואל כץ, יחיאל אמיתי, יעקב הוויאס ושמעון דגן.

דיון

יש הרואים, כאמור, ארבעה שלבים או גלים בהתפתחות עיתונות הספורט בישראל. אנו מבקשים להציע דגם אחר, המבוסס על שישה שלבים שאחרים מהם מקבילים בזמן לשלב הבא אחריהם:

א. דור המייסדים (1919-1954).

ב. צאתו לאור של העיתון חדשות הספורט והשפעתו על התפתחות עיתונות הספורט ועל סיקור הספורט בעיתונות היומית (1954-1985).

ג. הקמת ערוץ הטלוויזיה הראשון בישראל והנהגת שידורי ספורט, אם כי מוגבלים, בטלוויזיה (1968-1990).

ד. השקת תוכנית הרדיו "שירים ושערים" והמשך פעילותה, אם כי בהפסקות שונות, במסגרת רשות השידור (1970-2016).

ה. השקת ערוצי ספורט בטלוויזיה בכבלים ובלוויין, שמספרם גדל בהתמדה במשך השנים, ופתיחת ערוצי טלוויזיה מסחריים המציעים אף הם שידורי ספורט (מ-1990 עד היום).

ו. עידן האינטרנט והרשתות החברתיות (משלהי המאה העשרים עד ימינו).

מדוע ראויה "שירים ושערים" להיות מסווגת כשלב עצמאי בהתפתחות תקשורת הספורט בישראל, ומה חשיבותה במרחבי התרבות, התקשורת והספורט בישראל? יש לכך לפחות תשע סיבות או היבטים:

א. ההיבט התרבותי: ההשפעה על תרבות הפנאי. תוכנית הרדיו "שירים ושירים" תרמה לעיצוב דפוסי תרבות הפנאי של משפחות רבות בימי שבת. חובבי ספורט, שמסיבות שונות לא הגיעו למגרשים כדי לחזות במשחקים כמו עיניהם, כמו נדבקו למקלטי הרדיו או למכשירי הטלניזיסטור, ובכך יצקו תבנית התנהגות קבועה לא רק לעצמם אלא גם למשפחתם בימים ובשעות שבהן שודרה התוכנית. כך לדוגמה בתקופת החורף, כאשר המשחקים החלו בשעת צוהריים מוקדמת (משום שבמגרשי הספורט לא הייתה תאורה באותם ימים), השפיע הדבר אפילו על הרגלי הסעודה המשפחתית בשבתות. אות הפתיחה של התוכנית (נעימה של המלחין הצרפתי אנדרה פופ) היה לרבים גם פס הקול של השבת הישראלית.

ב. ההיבט החברתי-טכנולוגי: המבשר המוקדם של תופעת "המסך השני". תופעת "המסך השני" היא כיום תופעה חברתית מקובלת, שיסודותיה נעוצים בהתפתחויות הטכנולוגיות ובראשן הטלפון הנייד. אולם מבחינות רבות אפשר לראות ב"שירים ושערים" מבשרת מוקדמת של התופעה. רבים מחובבי הכדורגל באו למגרשים כשהם נושאים בידיהם מקלטי טלניזיסטור, דבר שאפשר להם לבצע בעת ובעונה אחת שתי פעולות תקשורתיות: האחת, צפייה במשחק המתרחש לנגד עיניהם תוך כדי מתן תגובות ושיחה עם שכניהם ביציעי הקהל, שהיו חלק מפעילות חברתית-תקשורתית משותפת לצופים; והשנייה – האזנה לשידור התוכנית באמצעות הטלניזיסטור. אחת ההתבטאויות המפורסמות ביותר המיוחסת לתוכנית היא אמירתו של השדר גרעון הוד למגישת המוזיקה שוש עטרי: "אני אביא שערים שיקרעו את הרשת, ואת תביאי שירים שיקרעו את היציעים" (מזן, 2008, עמ' 239). במילים אחרות, התוכנית אינה מיועדת רק למי שיושב בכיתו או במכונית, ונבצר ממנו להגיע כמו רגליו למגרש, אלא גם לאלה שנמצאים במגרשים וחוזים בשחקנים על כר הדשא.

התלות בעדכונים ממקלטי הרדיו הייתה כה רבה, עד שלעיתים אפילו שחקני ספסל (שחקנים מחליפים) ישבו בשולי המגרש עם טרנזיסטור בידיהם והאזינו למתרחש בכל המגרשים (פרץ ארי, 2011).

ג. ההיבט הכלכלי: מינוף ההימורים בספורט. אף שהימורי ספורט היו קיימים בישראל כבר משנת 1951 (חלוץ הפעלתם היה העיתון **ספורט ישראל**), חקיקת החוק להסדר ההימורים בספורט תשכ”ז-1967 מיסדה את פעילות ההימורים, הסדירה אותה ותרמה בדיעבד להגברת הפופולריות שלהם, להגדלת מספר המהמרים וממילא גם להגדלת ההכנסות. יש לשער כי השקת התוכנית ”שירים ושערים”, שזכתה למאזינים רבים והגבירה את העניין בספורט, שימשה גם כמנוף להגדלת מספר המהמרים. השערה זו עולה מהשוואת ההכנסות של המועצה להסדר הימורים בעונות 1969/70 ו-1970/71. בעוד בעונת 1969/70 הגיעו ההכנסות לסכום של 27.6 מיליון ל”י, הרי בעונה אחריה, שבה הופעלה לראשונה תוכנית הרדיו, זינקו ההכנסות לסכום של כ-42 מיליון ל”י (לוי וגלילי, 2007). העלייה בהכנסות הועילה למוסדות הספורט ולפעילות הספורטיבית במדינה, שנהנו מגידול בהקצבות הכספיות שהופנו אליהן.

ד. ההיבט המגדרי: פריצת ”תקרת הזכוכית” של שילוב נשים בעיתונאות הספורט. שידורי הספורט הסדירים ברדיו שהחלו בשלהי שנות החמישים עם התוכנית ”ממגרש הספורט”, נמשכו בתוכנית השבועית בת עשר דקות ”מצעד הספורט” (שעלתה לאוויר ב־1963) והתמסדו ב־1970 עם השקת התוכנית ”היום בספורט”, היו מאחז גברי מובהק. ב”שירים ושערים” נפרצה תקרת הזכוכית המגדרית. רינה מצליח הייתה האישה הראשונה ששוכצה כשדרית קווים, ואף הראשונה שהייתה שדרית ראשית במשחק. מצליח, תושבת באר שבע, נהנתה גם מהעובדה שכתבים לא התלהבו לנסוע לבאר שבע שהנסיעה אליה הייתה באותם ימים ממושכת, והדבר הקל על מסירת המיקרופון לידיה (ריאיון אישי, 8.5.2020).

ככל שהתוכנית התבססה נוספו לה פרשנים שהפכו אותה משילוב של דיווח ומוזיקה גם למעין תוכנית אירוח. אלא שכל הפרשנים, כמו השדרים במגרשים והמנחים באולפן, היו במשך שנים רבות גברים. היה בכך חיזוק לטענות, שנשמעו בעיקר בארצות הברית, כי תוכניות האירוח בתחום הספורט מעצימות את ההגמוניה הגברית (Nylund, 2004). ”שירים ושערים” סימנה את תחילתו של שינוי הכיוון המגדרי בתקשורת הספורט בישראל. השילוב של תפקיד ”שדר קווים” עם השדר הראשי במשחק, אפשר לנשים לפלס את דרכן במרחב הגברי המובהק ולהיות לימים לדמויות בולטות לא רק בתקשורת הספורט המקומית, אלא גם בתקשורת הכללית. בין השמות הבולטים של נשים שעשו את צעדיהן הראשונים בתכנית: אופירה אסייג (לימים עורכת ספורט ראשית של אתר ספורט פופולרי בישראל ומגישה של תוכנית ראיונות

בערוץ השני של הטלוויזיה), שרון פרי, גילי שם טוב, מירי אליקים, לילך סונין, לימור בלדב ועוד.

ההצטרפות אל צוות שדרי התכנית הייתה לנשים רבות הגשמת יעד כפול: עיסוק בעבודה עיתונאית בתחום שעניין אותן, וחזרה לליבו של מתחם גברי מובהק. או כפי שהעידה לימים שרון פרי (שהייתה המגישה האחרונה של "שירים ושערים" עד לסגירת התוכנית): "החלום שלי, מגיל צעיר, היה להיכנס דווקא לתוכנית הזאת" (ריאיון אישי, 7.5.2020).

ערוצי הספורט בטלוויזיה, שהחלו להתבסס במפת התקשורת בעשור האחרון של המאה העשרים, צמצמו בהמשך את אי השוויון המגדרי והנוכחות הנשית באולפני השידור – כמנחות, פרשניות ומשתתפות – היא כיום חזיון תדיר.

ה. ההיבט החברתי-דתי: פריצת מחסום שידורי השבת ברדיו. עד להשקת התוכנית "שירים ושערים" בחודש דצמבר 1970, נמנע קול ישראל משידורים חיים בימי שבת, וכל התוכניות – למעט מהדורות החדשות – הוקלטו מראש. ההימנעות משידורים חיים הייתה חלק ממערכת הסדרים, בחלקם לא כתובים, שנועדו לשמר את הסטטוס קוו האמיתי או המדומה בענייני דת, לאמור: מה שהיה קיים בנקודת זמן מסוימת יישאר, ולו לכאורה, ללא שינוי. אף שמנהל הספורט ברדיו הביע חשש מתגובה של מפלגות או גורמים דתיים אם תשובץ בלוח המשדרים תוכנית המשודרת בשידור חי, בדיעבד התברר שהשקת התוכנית החדשה התנהלה ללא בעיות. בכך פרצה "שירים ושערים" את שערי השבת, ובעקבותיה החלו השידורים החיים לתפוס בהדרגה את מקומם בלוחות המשדרים של סוף השבוע.

ו. ההיבט הטכנולוגי-תקשורתי: מהפכה בהעברת המידע ובדיווחים חיים. ההצלחה המיידית של "שירים ושערים" והפופולריות הרבה שלה האיצו הנהגת שינויים ושיפורים טכנולוגיים, ואלה הפכו בהדרגה את התוכנית, מבחינות רבות, לתוכנית דגל מבחינת טכנולוגיה. "זה היה בזמנו הפרויקט השידורי המורכב ביותר של הרדיו", העיד לימים גרעון הוד שיזם את שידור התוכנית (ריאיון אישי, 2.5.2020), שכן היא חייבה שילוב חי של דיווחים מכתבים במגרשים השונים ותיאום טכנולוגי ותוכני לא כפעולה חד-פעמית אלא במתכונת שבועית קבועה.

חוקר התקשורת הבריטי ריימונד בויל טוען כי תקשורת הספורט היא מעין סוכנת שינוי ולפעילותה יש השפעה על העבודה העיתונאית, בין השאר, באימוץ חידושים (Boyle, 2006). טכנולוגיות תקשורתיות שהונהגו בקול ישראל כדי לאפשר את הדיווחים החיים מהמגרשים הם ביטוי לכך. גם לטענתו של בויל שתקשורת הספורט תורמת לגלובליזציה אפשר למצוא אישור בדרך פעילותה ותפקודה של התוכנית. שכן עוד לפני עידן האינטרנט והעולם התקשורתי הפתוח לכול, דיווחה התוכנית למאזיניה על אירועים במגרשי הספורט בבריטניה, משום שבעת השמעת קטעי

מוזיקה נהג המגיש, גרעון הוד, להאזין לשידורי הספורט בכי-בי-סי הבריטי ולשלכם עם הדיווחים במגרשי הספורט בארץ (ריאיון אישי, 2.5.2020).

ז. ההיבט המקצועי: שירים ושערים כחממה מקצועית להכשרת עיתונאי ספורט. בדומה לעיתון חדשות הספורט, שהיה חממה מקצועית להכשרת עיתונאי ספורט, הייתה ”שירים ושערים” חממה דומה, בין שהנביטה והצמיחה עיתונאי ספורט, שלא מעטים מהם מצאו דרכם עם השנים לעיתונות הכללית ולטלוויזיה, ובין שטיפחה וגידלה כתבי ספורט שהגיעו אליה מהעיתונות המודפסת, ובראשה העיתון חדשות הספורט (ובהם חנוך קינן). לרבים אחרים הייתה תוכנית זו דגם ומופת לעיתונות ספורט מקצוענית וראויה, ולכן רצו להידמות לשדריה. ”גדלתי על התוכנית הזו וחלמתי להגיע אליה”, סיפר לימים עורך ושדר הספורט ברשת ב’ של תאגיד השידור כאן, ליאן וילדאן. ”כילד, התוכנית הזאת עיצבה את מה שחשבתי וידעתי על כדורגל. היא הייתה שילוב של ספורט ודרמה במיטבה” (ריאיון אישי, 5.5.2020).

ח. ההיבט הלשוני. אף ש”שירים ושערים” נותרה חקוקה בפולקלור הישראלי בגלל ביטויים שנוגדו בתוכנית, ואולי בעיקר בזכות להקת הגשש החוזר (ראו מסגרת), הייתה לה תרומה חשובה בתחום הלשוני, וליתר דיוק בהקפדה קיצונית על לשון תקנית ועל כללי הדקדוק גם ברגעי המתח בשידורים החיים. ”גם כתבי הספורט נבחנו על ספרו של אבא בנדויד [מי שהיה יועץ הלשון של רשות השידור]”, ציין דני דבורין (ריאיון אישי, 1.5.2020). ספרו של בנדויד היה בכחינת ”התנ”ך של אנשי רשות השידור”, וכל השדרים היו חייבים להקפיד על קיום הכללים וההנחיות שנקבעו בו. ”אם היית אומר בשידור ‘מכנסיים אדומות’ במקום ‘מכנסיים אדומים’”, נזכר קמי ברץ, ”היו משעים אותך משידור” (ריאיון אישי, 6.4.2020). ואילו אופירה אסייג מעידה: ”זו הייתה האוניברסיטה שלי לתקשורת. שם למדתי שבשידור צריך לדבר עברית רהוטה” (ריאיון אישי, 13.5.2020). בהקפדה המודגשת על לשון תקנית ורהוטה שימשה התוכנית, בדיעבד, סוכנת תרבות וסוציאליזציה.

ט. ההיבט הפוליטי. יש תקופות או שעות ”מתות”, שבהן מתרחשים אירועים מעטים המצדיקים דיווח תקשורתי. כזו היא תקופת הקיץ, שבה רבים ממוסדות השלטון והמדינה נמצאים בחופשה ממושכת, וכאלה הם ימי סוף השבוע, ובמיוחד שבת, שבהן שובת השלטון ממלאכתו ואינו מספק מידע לתקשורת. פוליטיקאים מנוסים מכירים מציאות זו ויודעים שאם ינתבו מידע לתקשורת ברגעים ”המתים”, יזכה המידע לכולטות רבה. שעות הצוהריים ואחרי הצוהריים של ימי שבת הן דוגמה ל”שעות מתות”. ”יוסי שריד, לדוגמה, היה מוסר את הידיעות הטובות והמעניינות למהדורת החדשות של השעה שלוש אחר הצהריים”, נזכרת רינה מצליח, ”הוא ידע שלמהדורה הזאת, באמצע התוכנית, יש האזנת שיא” (ריאיון אישי, 8.5.2020). התוכנית הפופולרית הייתה אפוא לפלטפורמה שנוצלה היטב בידי פוליטיקאים

שהבינו כי מעמדה, חשיבותה והשפעתה חורגים הרבה מעבר לגבולות הספורט והכדורגל. יתר על כן, כיוון שהאדהה לספורט חוצה גבולות חברתיים-דמוגרפיים, היה בכך כדי להבטיח שהמידע שישודר במהדורות החדשות בעיצומה של התוכנית יגיע לקהלים הטרוגניים.

"שירים ושערים" כמקור לביטויים ולמונחים שנהפכו לחלק מהתרבות והפולקלור בישראל

תוכנית הרדיו **שירים ושערים** שימשה מקור השראה גם למערכונים של להקת הגשש החיוור. רוביק רוזנטל, החוקר את הזירה הלשונית, זיהה תריסר "ביטויים גששיים", שנוצרו על ידי להקת "הגשש החוור" וחדרו לשפת היום-יום. אחד מאלה הוא המשפט הלקוח מאחד הקטעים המפורסמים של הלהקה: "אם זה לא יעזור אז אנחנו נשרוף את המועדון" (רוזנטל, 2014). השימוש במשפט זה נעשה רווח והוא גלש במהלך השנים לתחום הפוליטיקה. טקסטים אחרים של "הגששים" היו פרודיות על שמות של שדרים (למשל עמי פזגול במקום עמי פזטל, או זוהיר אלול במקום זוהיר בהלול), או על תיאורי צבע ומשחקי מילים שהשדרים הרבו להשתמש ביניהם ("כפר סבא נראית רעננה ואת זאת אפשר היה לחוש כבר בהרצליה").

גם הביטוי "אליך חנוך" (שבמקורו הושמע בפיו של המגיש באולפן אל השדר חנוך קינן, שהיה במגרש בלומפילד) נהפך למטבע לשון שגורה בפי רבים מאלה שגדלו על ברכי התוכנית.

סיכום

כניסת הטלוויזיה לעולם תקשורת הספורט העניקה במקרים רבים את הבכורה לטלוויזיה, המאפשרת לצופים לחוש שהם שותפים לאירוע הספורט, אף שאינם נוכחים במגרש. אך הרדיו לא איבד מחשיבותו ומעוצמתו גם בעידן הטלוויזיה, לפחות בימים שקדמו לעידן האינטרנט והרשתות החברתיות.

לתוכניות מלל בתחום הספורט ברדיו יש, כך מתברר, חשיבות רבה בהנחת תשתית תקשורתית שבאמצעותה יכולים אוהדי קבוצה מסוימת לחלוק דעות יצירתיות על אירועים, והדבר מסייע להם להתמודד עם מצבים הנתפסים כמצבי משבר כאשר קבוצתם מפסידה, ואף לחזק ולעצב את הזהות והגאווה המקומית (Zagacki & Grano, 2005). יתר על כן, העובדה שמאזין הרדיו אינו רואה את התמונה אלא רק שומע את תיאוריו של השדר, מאפשרת לו לצייר בדמיונו את המציאות, האמיתית או המדומיינת, המתרחשת על המגרש, ואפשר שתמונה זו אף עשירה ומרתקת יותר מאשר המציאות עצמה.

אחת ההגדרות המרתקות והצבעוניות על היחסים שבין ספורט לתקשורת קובעת כי יחסים אלה ככלל, ובין כדורגל לטלוויזיה בפרט, הם "שידוך שנוצר בגן עדן" (Goldlust, 1987, p. 78). שידוך כזה היה בין תחנת הרדיו הממלכתית קול ישראל ובין ליגת הכדורגל הבכירה בישראל. השידוך הוביל לחתונה שנמשכה, אם כי בהפסקות קלות (משום שזכויות השידור ממגרשי הכדורגל הועברו לתחנות שידור אחרות), שנים רבות. סגירת רשות השידור בשנת 2016 הביאה עימה גם את סופה של "שירים ושערים". אלא ששנותיה האחרונות של התוכנית לא היו דומות לימי נעוריה. שני גורמים היו אחראים לדעיכה האיטית במעמדה. האחד, פיצול וריווח משחקי הליגה על פני שעות וימים שונים בשבוע, בין השאר לפי דרישת המועצה להסדר הימורים בספורט (דסקל, 2015), בעוד בעבר נערכו כל המשחקים או מרביתם במקביל, דבר שאפשר שידור רדיו מרוכז המעביר דיווחים חיים על הנעשה בכל המגרשים. השני, החדירה האינטנסיבית של האינטרנט והטלפונים הניידים שייתרו למעשה את הצורך בדיווחי ספורט רדיופוניים. הטלפונים הניידים הם הטרנזיסטורים של ימינו והפושים (מידע המשוגר למכשיר הטלפון) החליפו את הקולות והאיתותים ברדיו שבישרו הבקעת שער. בנסיבות החדשות אוהדי הספורט, גם אם אינם צופים במשחק בשידור חי, שוב אינם זקוקים לתכנית רדיו ארוכה עתירת מלל.

שירים ושערים כתוכנית רדיו מובחנת וייחודית נעלמה ממפת התקשורת הישראלית, אבל חותמה והמורשת שלה נותרו לא רק חלק מהפולקלור הלאומי, אלא גם ממרחבי הספורט, התקשורת והתרבות בישראל.

הערה

* המחברים מודים לתומר סגיס, עורך ומגיש "הכל זהב" ברדיו תל אביב 102 FM, ולליאן וילדאן, עורך ומגיש שידורי הספורט ברשת ב בתאגיד השידור כאן, על תרומתם למאמר זה.

ראיונות אישיים ותיעוד בעל פה

אופירה אסייג (13.5.2020), קמי ברץ (6.5.2020), דני דבורין (1.5.2020), גרעון הוד (2.5.2020), עתמנה ווהבי (3.5.2020), ליאן וילדאן (5.5.2020), עמית לוונטל (5.5.2020), רינה מצליח (8.5.2020), יצחק פרי (10.5.2020), שרון פרי (7.5.2020), חנוך קינן (11.5.2020), מנשה רוז (30.4.2020).

מקורות

בוץ, ל' 2008. "שירים ושערים שוב יורדת מהאוויר", *Ynet*, נדלה ב־13 באפריל 2020 מ: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3626629,00.html>

"גורל 'שירים ושערים' יעלה היום לדיון משותף", **מעריב**, 5.1.1973, עמ' 32.
גלילי, י' (2002). "התקשורת האלקטרונית והספורט בישראל", בתוך: ח' קאופמן וח' חריף (עורכים), **תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים** (עמ' 383–398). ירושלים: יד יצחק בן צבי.
דסקל, א' (2015). "האהודים חשובים יותר מבעלי הקבוצות, הטוטו או מזכייני השידור", **כלכליסט**, נדלה ב־13 באפריל 2020 מ: <https://www.calcalist.co.il/sport/articles/0,7340,L-3667018,00.html>
"הוראה לגלי צה"ל להפסיק לשדר בשבת משחקי הליגה הלאומית", **דבר**, 28.10.1974, עמ' 3.

- כספי, ד' וי' לימור (1992). *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990*. תל אביב: עם עובד והאוניברסיטה העברית.
- לוי, מ' וי' גלילי (2007). "ראשיתם של הימורי הספורט בישראל ותהליך מיסודם", *בתנועה*, ח (3-4), עמ' 155-176.
- לימור, י', א' תמיר וא' שיפמן (2013). "ההצלחה שהרגה את העיתון: רקוויאם לחדשות הספורט, העיתון שהשפיע על עיצובה ועל מיסודה של עיתונאות הספורט בישראל", *קשר*, 45, עמ' 95-103.
- לרר, מ' (1986). "עיתונות הספורט – עידן ה'כאסח'", *ספר השנה של העיתונאים (עמ' 109-113)*. תל אביב: אגודת העיתונאים.
- לשם, ב' (1971). "מאבק הרדיו בטלוויזיה", *דבר*, 15.3.1971, עמ' 8.
- מן, א' (2008). *קול ישראל מירושלים*. ירושלים: רשות השידור/פרינטיב.
- "נציגי הקבוצות דרשו לבטל את 'שירים ושערים'", *מעריב*, 7.11.1972, עמ' 11.
- סלומון, ר' (2005). "בשורה טובה לחובבי הכדורגל: 'שירים ושערים' חוזרת לאוויר" *הארץ*, נדלה ב־13 באפריל 2020 מ: <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1038274>
- פרץ ארי, י' (2011). "אגדת דשא: שירים ושערים חוגגת 40". *NRG*, נדלה ב־27 במאי 2020 מ: <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/71/ART2/233/335.html>
- "פרץ למכונית כדי לשמוע 'שירים ושערים'", *מעריב*, 5.12.1977, עמ' 12.
- רוזנבלט, י' (1987). "הנוכחים לא רציניים", *ספר השנה של העיתונאים (עמ' 116-119)*. תל אביב: אגודת העיתונאים.
- רוזנטל, ר' (2014). "הגשש החיזור, הפלא הלשוני של ימי הרדיו" נדלה ב־19.5.2020 מ: <http://www.ruvik.co.il/%D7%92%D7%99%D7%91%D7%95%D7%A8%D7%99-%D7%A9%D7%A4%D7%94/%D7%94%D7%92%D7%A9%D7%A9-%D7%94%D7%97%D7%99%D7%95%D7%95%D7%A8.aspx>
- "שירים ושערים בשבת' בהאונה הגבוהה ביותר", *דבר*, 12.2.1973, עמ' 8.
- תמיר, א' (2009). *ספורט, מגדר ותקשורת: נשים בעיתונות הספורט הכתובה בישראל: 1948-2006*, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר־אילן, רמת גן.
- תמיר, א', י' לימור ו' חגי (2020). "ספורט, בידור ועסקים: 30 שנה לערוץ הספורט בטלוויזיה בישראל", *קשר*, 54, עמ' 152-172.
- Bain-Selbo, E. & D.G. Sapp (2016). *Understanding Sport as a Religious Phenomenon: An Introduction*. New York: Bloomsbury.
- Boyle, R. (2006). *Sports Journalism: Context and Issues*. London: Sage.
- Covil, E. (n.d.). "Radio and Its Impact on the Sports World", *American Sportscasters Online*. Retrieved on 20.5.2020 from: <http://www.americansportscasteronline.com/radiohistory.html>
- Foot, J. (2006). *Calcio: A History of Italian Football*. St. Ives: Harper Perennial.
- Gallily Y & A. Nirenburg (2019). "Game, Set, Match: Israeli Soccer, Fans, and Media Outlets", *Israel Studies Review*, 34(3), pp. 17-33.
- Goldlust, J. (1987). *Playing for Keeps: Sport, the Media and Society*, Melbourne: Longman Cheshire.
- Harvey, S. (n.d.), "The History of Sports Talk Radio Stations: An Entertainment Home Run", *Radio Fidelity*. Retrieved 20.5.2020 from: <https://radiofidelity.com/history-of-sports-broadcasting/>
- Houlihan, B. & D. Malcolm (eds.) (2016). *Sport and Society*, (3rd ed), London: Sage.
- Katz, E., J. Blumler & M. Gurevitch, (1973). "Uses and Gratifications Research", *The Public Opinion Quarterly*, 37(4), pp. 509-523.
- Keith, M. (2007). *The Radio Station*, (7th ed.), Burlington, MA: Focal Press.

- Lasswell, H.D. (1948). “The Structure and Function of Communication in Society”, *The Communication of Ideas*, 37(1), pp. 136-139.
- Lehman-Wilzig, S. & N. Cohen-Avigdor (2004). “The Natural Life Cycle of New Media Evolution: Inter-media Struggle for Survival in the Internet Age”, *New Media & Society*, 6(6), pp. 707-730.
- Lever, J. & S. Wheeler (1993). “Mass Media and the Experience of Sport”, *Communication Research*, 20(1), pp. 125-143.
- McQuail, D. (1984). *Mass Communication Theory: An Introduction*, New York: Sage.
- Nylund, D. (2004). “When in Rome: Heterosexism, Homophobia, and Sport Talk Radio”, *Journal of Sport & Social Issues*, 28(2), pp. 136-168.
- Schneider, J. (2017). “The Beginnings of Sport Broadcasting and Radio’s First Sportcasters”, *The Radio Historian*, Retrieved on 20.5.2020 from: <http://www.theradiohistorian.org/sports/sports.html>
- Sorek, T. (2007). *Arab Soccer in a Jewish State: The Integrative Enclave*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strachan, J. & C. Nally (2012). *Advertising, Literature and Print Culture in Ireland, 1891-1922*, Houndmills, Basingstoke, UK: Palgrave-Macmillan.
- Tamir, I. & Y. Limor (2017). “Sportgulation: Courts as ‘Deus ex Machina’ in Defining the ‘Public Interest’ in Sport Broadcasting – The Case of Israel”, *International Communication Gazette*, 79(2), pp. 190-202.
- Tamir, I., Y. Limor & Y. Galily (2015). “Sports: Faster, Higher, Stronger, and Public Relations”, *Human Affairs*, 25(1), pp. 93-109.
- Whannel, G. (2002). *Media Sport Stars: Masculinities and Moralities*. London: Routledge.
- Wright, C.R. (1960). “Functional Analysis and Mass Communication”, *Public Opinion Quarterly*, 24(4), pp. 605-620.
- Zagacki, K. & D. Grano (2005). “Radio Sports Talk and the Fantasies of Sport”, *Critical Studies in Media Communication*, 22(1), pp. 45-63.